

Ἡ πρώτη γνωριμία τοῦ Ποιητῆ με τραγουδία τοῦ Σολωμοῦ εἶναι πολὺ παλιά. Στὸ Μεσολόγγι, μικρὸ πεταλούδι, ἑφτάχρονο ὄρφανόπαιδο ὄντας, — μᾶς ἱστορεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ποιητής, — ζοῦσε στὸ σπίτι τοῦ θεῖου του, τοῦ Δημήτρη Παλαμᾶ, ποὺ εἶχε τρία κορίτσια, πάντα συλλογισμένα, ἄχαρα, γαληνά, ὑπομονητικά. Καὶ κάπως ξεχώριζε ἢ μικρότερη ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀδερφές, «ἂν καὶ δὲν ἔδειχνε καμιά μικρότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔπερνε ἀπὸ μιὰ παράμερη γωνιὰ κιθάρα καὶ ντροπαλὰ μ'αὐτὴ, σὰ νὰ ξεφάντωνε μεθυστικά καὶ ἄσωτα, καὶ δὲν ἤθελε γι' αὐτὸ κανεὶς νὰ τὴν ἰδῆ, τραγουδοῦσε σὲ μιὰν ἄλλη παράμερη γωνιὰ σιγαλά, σχεδὸν μέσα της, κι' ἀκολουθοῦσε ἡ βραχνὴ κιθάρα σιγαλώτερα:

Θὰ ξυπνήσῃ τὴν ὕστερη μέρα
εἰς τὸν Πλάστην ἔμπρὸς νὰ κριθῆ
καὶ μὲ σέβας ἔμπρὸς του κινώντας
τὰ λευκά της τὰ χέρια θὰ εἰπῆ:
— Κοίτα μέσα στὰ σπλάχνα μου, Πλάστη...

Κι' ὁ Ποιητής, ἀκόμη ἑφτάχρονο πεταλούδι, ἀκούοντας τὸ σολωμικὸ τραγούδι τῆς «Φαρμακωμένης», θαρροῦσε πὼς ἔβλεπε πάντα κάποια λευκά χέρια νὰ σαλεύουν μὲ σέβας μπροστὰ σὲ κάτι Ἄόρατο, καὶ πὼς ἀκουγε μιὰ φωνὴ ὄχι ἀπ' ἀνθρώπου στόμα:

Κοίτα μέσα στὰ σπλάχνα μου, Πλάστη (1).

Καὶ πάλι, μικρὸ παιδί ὄντας ὁ Ποιητής, ξαναγύριζε ἀπὸ τὰ φανταστικά διαβάσματα τῆς Χαλιμᾶς στὴν πραγματικότητα μὲ τὸ τραγούδι τῆς «Φαρμακωμένης», ποὺ μὲ δακρυσμένα μάτια στὴν κιθάρα της τραγουδοῦσε ἡ δασκαλοῦλα ἢ Πολυξένη, κορίτσι πάνω στ' ἄνθη της (2). Καὶ δὲν εἶχε πατήτει τὰ ὀχτὼ χρόνια ὁ Ποιητής, ὅταν κρατώντας τὸν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ πηγαίνοντάς τον περίπατο ὁ Χαϊδούλης τὸν ἔμπαζε στὰ μυστικά τῆς σολωμικῆς ποίησης. Κ' ἐστάθηκε πραγματικά ὁ «εὐφάνταστος», ἔξυπνος, καλοπροαίρετος καὶ διασκεδαστικὸς Χαϊδούλης, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους παιδα-

γωγούς τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, ὁ Χαϊδούλης, ἀπλὸς γραφιάς στὸ Εἰρηνοδικεῖο τοῦ Μεσολογγίου. «Πὼς τὸ θυμοῦμαι πάντα — γράφει ὁ Ποιητής (3) — νὰ μοῦ κεντᾶ [ὁ Χαϊδούλης, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀλησμόνητους παιδαγωγούς τῆς ζωῆς μου], ξεχωριστὰ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὸ τετράστιχο:

Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιὰ
καὶ τ' ἀθῶο χόρτο πίνει
αἷμα ἀντὶ γιὰ τὴ δροσιά (4).

Καὶ νὰ μοῦ λέει καὶ νὰ μοῦ ξαναλέει: — Κατάλαβες λοιπὸν Κωστάκη κατάλαβες τί θέλει νὰ εἰπῆ; Πρόσεξες; Τὸ κατάλαβες; Κ' ἐγὼ τ' ἀνοίγα καὶ τὰ τέντωνά τὰ μάτια τῆς παρθένας τῷ καιρῷ ἐκείνῳ προσοχῆς μου γιὰ ν' ἀνταποκριθῶ στὴν τιμὴ, ποὺ μὲ ἀξίωνε ὁ ἀθέλητος ἐκεῖνος δάσκαλός μου, ποὺ δὲν εἶχε τίποτε τὸ δασκαλικό. Καὶ «τὸ ἀθῶο χόρτο» τοῦ Ποιητῆ, τὸ αἱματοπότιστο, φάνταζε ἀπὸ τότε μπρὸς στὴ φαντασίᾳ μου καὶ μ' ἔμπαζε στὸ ναὸ τῆς Μούσας καὶ μύστη μ' ἔκανε τῆς ἱεροτελεστίας τῶν Εἰκόνων, ποὺ χωρὶς τὸν ἔρωτά τους ἀδύνατο νὰ κατορθώσῃ τίποτε τοῦ στίχου ὁ δουλευτής».

Καὶ μικρὸ παιδί πάτησε ὁ Ποιητής τὸ μυριόκαλο νησί τῶν μεγάλων χαϊδεμένων τῆς Μούσας, καθὼς ὁ ἴδιος μᾶς τὸ λέει στὸ τραγούδι τοῦ «Ζάκυνθος» (5):

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῆ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι' ἀπὸ τραγούδια
[ἠλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου τὴν ᾠδὴ (6)
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἔμπρὸς μου ὁμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρω-
[τοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο ἐσὺ τότε ποθητέ,
τοῦ Φώσκολου ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ κοιτίδα.

(1) Στὸν ἴδιο τόμο, σελ. 82 κ.ε.

(2) Ἡ 72 στροφή τοῦ Σολωμικοῦ «Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν».

(3) Πανηγυρικὸν Λεύκωμα Ζακύνθου, Ἀθήνα 1937, σελ. 128 *Κωστῆ Παλαμᾶ, Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί*, Ἀθήνα 1931, σελ. 161.

(4) Εἶναι ἡ πρώτη ᾠδὴ τῆς «Λύρας» μὲ τὸν

(1) *Κωστῆ Παλαμᾶ, Διηγήματα μετὰ προλόγου*. Ἀθήνα 1929, σελ. 89-90.

(2) *Κωστῆ Παλαμᾶ, Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου*, τόμ. Β', σελ. 86.

Ὁ Βαλαωρίτης πρωτίτερα ἀπὸ τὸ Σολωμὸ εἶχε σκλαβώσει καρδιά καὶ νοῦ τοῦ Ποιητῆ (¹). Σ' ἓνα τραγούδι μὲ τὸν τίτλο «Ἡ νύχτα τῶν Χριστουγέννων», ποῦ πρωτοτυπώθηκε στὶς 25 τοῦ Δεκεμβρίου 1889 (²), ἀρχίζει ὁ Ποιητὴς νέες στροφές μὲ τοὺς στίχους:

Τὸ Σολωμὸ καὶ τὸ Βαλαωρίτη
γιὰ μιὰ στιγμή θ' ἀπαρνηθῶ...
Θέλω νὰ τρέξω ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι,
Χριστιανικὲς χαρὲς ποθῶ (³).

Μιὰ μέρα τοῦ Μάρτη τοῦ 1893 ὁ Μητσοῦ Χατζόπουλος-Μποῆμ ρώτησε τὸν Κωστή Παλαμᾶ: Τὸν Σολωμὸν προτιμᾶτε καλύτερα ἢ τὸν Βαλαωρίτη; Κι' ἀπαντᾷ ὁ Ποιητὴς: «Μά! τί εἶδους ἐρωτήσεις εἶναι αὐτές! Ὁ Σολωμὸς εἶναι μεγάλος ποιητής» (⁴).

Στὰ τέλη τοῦ 1885 ἀπάνω-κάτω ἔγραψε ὁ Ποιητὴς τὸ τραγούδι του «Σολωμὸς» (⁵) (σχετίζεται πρῶτα-πρῶτα μὲ τὰ θρύμματα

τίτλο «Ὁ Φιλόπατρις» (πρόχειρα στὸ βιβλίο «Κάλβου» Ἀπαντα. Λύρα. Πρόλογος Μαρίνου Σιγούρου. Ἐγδ. Στοχαστῆ. Ἀθήνα [1927], σελ. 37-42).

(¹) Πρβλ. καὶ Κωστῆ Παλαμᾶ «Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1924)». Ἄρθρα, Γράμματα, Ὀμιλίαι...», Ἀθήνα, ἔγδ. Ἐλευθερουδάκη, 1924. Γιὰ τὸ Βαλαωρίτη δὲς πάλι Κωστῆ Παλαμᾶ ἄρθρο στὴν ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 21 τοῦ Νοέμβριου 1925. Ἀξίζει νὰ προσέξῃ κανεὶς καὶ τ' ἄρθρο τῆς Μυριέλλας (=Δ. Ταγκόπουλου) στὸ «Νουμᾶ», ἀρθ. 347 (=7 τοῦ Θεριστῆ 1909), ὅπου συγκρίνεται ὁ πατριωτισμὸς Σολωμοῦ-Βαλαωρίτη-Παλαμᾶ.

(²) Στὴν «Ἐφημερίδα» τοῦ Κορομηλά, ξανατυπώθηκε στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, ποῦ σημειώνεται στὴν παραπάνω ὑποσημείωση.

(³) «Τὰ Μάτια τῆς Ψυχῆς μου», ἔγδ. Α'.

(⁴) Ἐφημ. «Ἄστρ», ἀρθ. 834 (=23-24 τοῦ Μάρτη 1893) σελ. 1.

(⁵) Πρόχειρο τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, Τραγούδια τῆς Πατρίδας μου, ἔγδ. Β', σελ. 156-157. Πρωτοτυπώθηκε, καθὼς φαίνεται, στὴν «Ποικίλη Στοά» τοῦ Ἰ. Ἀρσένη, τόμ. Α', 1886, σελ. 375-376. Πρβλ. καὶ τὶς ἐφημ. «Τὸ Ἄστρ» καὶ «Ἐφημερίς» τοῦ Κορομηλά τῆς 2 τοῦ Φλεβ. 1893. Στὴ βιβλιογραφία Διον. Σολωμοῦ (1825-1933), ἔργο τῶν καλῶν μαθητῶν μου Σολ. Π. Βογιατζάκη († 1942)—Νικ. Β. Τομαδάκη (Χανιά 1934), σελ. 55, ἀριθ. 434, διόρθωσε τὸ 1895 σὲ 1893. Πρβλ. καὶ Ἰ. Κ. Κατοίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Β', σελ. 9, 29, ἀριθ. 232, 852, 860.

τοῦ Σολωμικοῦ ποιητικοῦ ἔργου). Ἐπειτα στὰ 1902 τυπώνεται ὁ παλαμικὸς «Ἕμνος γιὰ τ' ἄγαλμα ποῦ στήθηκε τοῦ Σολωμοῦ στὴ Ζάκυνθο» (¹). Καὶ στὰ δυὸ αὐτὰ τραγούδια ἡ ἰδέα τοῦ Σολωμοῦ παίρνει ἓνα οὐσιαστικώτερο περιεχόμενο, πέρα ἀφ' τῆς συνηθισμένης ἰδέας τοῦ ποιητῆ τοῦ «Ἕμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» (²). Καὶ στοὺς «Πατέρες» ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ἀρχίζει μὲ τὸ Ζακυθινὸ τῆς Λύρας πρωτοτεχνίτη τὴν ποιητικὴν πεντάδα τῆς Νέας Ἑλλάδας:

Σολωμὸς, Ρήγας, Βηλαρῆς, Ψυχάρης, Βαλαωρίτης,
τῆς μυγδαλιᾶς τὰ στέφανα καὶ τοῦ σποριᾶ τὰ χέρια,
καὶ οἱ παραστάτες καὶ οἱ προεστοί. Πολέμαρχοι. Οἱ πατέρες. (³)

Κι' ὅπως ὁ Ποιητὴς μᾶς ἔδειξε τοῦ λαμπεροχρῶμου ζωγράφου, τοῦ ποπολάρου Κάλβου, τὸ μεγαλεῖο (⁴), ἔτσι στάθηκε πάλι ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς στὰ τελευταῖα ἐξήντα χρόνια ὁ πρωτοστάτης ποιητῆς-ὀδηγητῆς στὸ ξαναγύρισμά μας στ' Ἅγιο Βῆμα τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ ἀριστοκράτη, ποῦ κατέβηκε στὸ λαὸ καὶ ἔγινε ὁ μεγαλῶτατος ἐθνικὸς παιδαγωγὸς μας (⁵). Ὀλόκληρους τόμους μποροῦν νὰ γεμίσουν τὰ λογιῆς-λογιῆς τυπωμένα καὶ ἀνέγδοτα παλαμικά πεζογραφήματα κεῖνα, ποῦ σχετίζονται μὲ τὶς σολωμικὲς μελέτες. Ἀπὸ τὰ παλαμικά πεζογραφήματα τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἂς μνημονευθοῦν καὶ ἔδωπέρα τὰ ἐξῆς:

(¹) Μ' αὐτὴ τὴν ἐπιγραφή δημοσιεύτηκε τὸ τραγούδι στὴ παλαμικὴ συλλογὴ «Ἡ πολιτεία καὶ ἡ μοναξιά», ἔγδ. Β' (Σιδέρη), σελ. 46-52. Στὶς παλιότερες ἐγδόσεις του τὸ τραγούδι τοῦτο ἔχει τὸν ἀπλό τίτλο «Ἕμνος». Πρβλ. τὸ περιοδικὸ «Ἐθνικὴ Ἀγωγή», τόμ. Ε' (1902), σελ. 121-122, Ἰ. Κατοίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Γ', 1901-1910 (Ἀθήνα 1943), σελ. 4, ἀριθ. 1050, Σολ. Ἰ. Βογιατζάκη-Νικ. Β. Τομαδάκη, ὅπου παραπάνω ἀναφέραμε, σελ. 55, ἀριθ. 440.

(²) Πρβλ. Κωστῆ Παλαμᾶ, Ἀπαντα Διονυσίου Σολωμοῦ, στὴ Βιβλιοθήκη Μαρσαλῆ (Ἀθήνα, 1901), σελ. νβ', ὑποσημ. 1.

(³) Κωστῆ Παλαμᾶ, Βωμοί, ἔγδ. Β' (Σιδέρη), σελ. 14 (πρβλ. σελ. 17: «σολωμικὸ τὸν ἕμνο ἀνάψτε, ὑψώστε!»).

(⁴) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 50β κ.ε.

(⁵) Πρβλ. καὶ παρακάτω, σελ. 96β.

«*Ὁ Ἐθνικός Ὑμνος, ὁ Σολωμός καὶ ὁ Ραγκαβῆς*» (κατὰ τοῦ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ, πὺν πρότεινε νὰ μεταφραστῆ ὁ Ἐθνικός Ὑμνος στὴν καθαρεύουσα) ⁽¹⁾. — Ἡ μελέτη «*Τὸ ἔργο τοῦ Κριτικοῦ*», πὺν ὁ Ποιητὴς ἐδημοσίεψε ⁽²⁾ ξεκινῶντας ἀπὸ τὰς «Κριτικὰς παρατηρήσεις τοῦ Γεωργίου Καλοσγούρου περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀμλέτου Ἰ. Πολυλά» ⁽³⁾, κλωθογυρίζει ὁλόγυρα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ Κερκυραίους καὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα τους, τὸ Διον. Σολωμό. Τὸ πνευματικώτερον μέρος τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς κοινωνίας — γράφει ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς — «διδῆποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτοι ἀναγνωρίζουσι ὅτι ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν τῶν λογικωτάτων προλήψεων ἢ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ποίησις ἐσώθη ἐντὸς τῆς κιβωτοῦ τῆς δημόδου γλώσσης, καὶ πιστεύουσιν, ὅτι μέσ' ἀπὸ «τ' ἅγιον Βῆμα τῆς ψυχῆς» τοῦ Σολωμοῦ ἀνέλαμψεν ἡ ἰδέα, ἡ ὁποία μέχρι τοῦ ἀπωτάτου μέλλοντος ἴσως θὰ ἐμπνέη καὶ θὰ στηρίξη τοὺς ποιητὰς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος». — «*Σολωμός*», ἀρθρο στὸ «*Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν*» τοῦ Μπάρτ. Χίρστ, τόμ. 5' Ἀθήνα 1896-1898 (ὑπογράφει τ' ἀρθρο: Π[αλαμᾶς]). — Μεγάλῃ ἀπήχηση εἶχε κι' ὁμιλία τοῦ Ποιητῆ στὸν «*Παρνασσὸ*» στίς 5 τοῦ Δεκ. 1897: «*Εἰς τὸ βαθὺ νόημα τῶν ἔργων τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ τῆς Ζακύνθου* — γράφει ὁ Ἄδωνις Κύρου ⁽⁴⁾ — οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο καλύτερον νὰ εἰσδύσῃ ἢ ὁμοίον τι ποιητικὸν πνεῦμα. Τὸ κατώρθωσε χθὲς ὁ Κ. Παλαμᾶς, τὸ κατώρθωσε τόσον, ὥστε ν' ἀφήσῃ βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸ ἀκροατήριόν του. Ἄνοιξε τὸ βλέμμα αὐτοῦ εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ ἰδεώδη Κόσμον τῆς φιλοσόφου ἄμα καὶ καλλιτεχνικῆς φύσεως τοῦ Ποιητοῦ

⁽¹⁾ Στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ Κορομηλά, τῆς 7 Ἀύγ. 1891. Πρὸβλ. καὶ Μ. Μητσάκη, «*Ραγκαβῆς καὶ Ὑμνος*» στὴν ἐφημ. «*Τὸ Ἄστυ*» 22 τοῦ Ἀύγ. 1891). Ἡ διατριβὴ τοῦ «*Καιροσκοποῦ*» στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ Κορομηλά, τῆς 15 Ἀύγ. 1891, (πρὸβλ. Σ. Βογιατζάκη — Ν. Β. Τωμαδάκη, *Σολωμικὴ Βιβλιογραφία*, σελ. 29-30, ἀρθ. 165) δὲν εἶναι Παλαμικὸν ἔργο.

⁽²⁾ Στὴν «*Ἐστία*», τοῦ 1891, τόμ. Β', σελ. 297-302, (ξανατυπώθηκε σ' «*Τὰ πρῶτα κριτικά*», σελ. 74-85 μετὰ τὸν τίτλον: «*Ἄ Πολυλάς καὶ Καλοσγούρος α' Τὸ ἔργον τοῦ Κριτικοῦ*»).

⁽³⁾ Ἀθήνα 1891.

⁽⁴⁾ Στὴν ἐφημ. «*Ἐστία*» ἀρθ. 280 (= 5 τοῦ Δεκ. 1897) σελ. 2.

καὶ ἐξωγράφησε φωτεινὴν, πλήρη ζωηρότητας χρωμάτων τὴν εἰκόνα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Αἱ ὁμιλίαι τοῦ Κ. Παλαμᾶ ἀλλοχοῦ θὰ ἦσαν πρότυπα αἰσθητικῆς ἀναλύσεως καὶ τεχνοκριτικῆς δεινότητος» ⁽¹⁾.

«*Ὁ Σολωμός καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀγωγή*» ⁽²⁾ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ ζετασθῆ ὁ πατέρας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας κι' ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς Παιδαγωγικῆς στὴν πιὸ πλατεῖα ἐννοια τῆς λέξης ⁽³⁾.

«*Ὁ ποιητὴς Σολωμός ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του*» ⁽⁴⁾. Τελειῶνοντας ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς τ' ἀρθρο του τοῦτο, πὺν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ τὸ προσχέδιο τῶν «*Προλεγομένων*» του στὴ σολωμικὴ ἔγδοση τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, γράφει: «*Ὁ Σολωμός εἶναι ὁ πατὴρ ὄχι τῶν ἔργων αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ ποταμοῦ ποιήσεως τὸ ρεῦμα αὐτοῦ, εἴτε ὑπογείως, εἴτε ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐξακολουθεῖ νὰ τρέχῃ κατὰ ποικίλους ἐλιγμοὺς εἰς παραποτάμια καὶ εἰς ρυάκια... Κατέχει [ἡ ποιητικὴ τέχνη τοῦ Σολωμοῦ] ὕψος ὅλως ἰδιαιτέρον, ἐλάχιστα ἢ μηδὲν σχετιζόμενον πρὸς τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν ἀρθρογραφίαν, καὶ γενικώτερον πρὸς τὴν πεζογραφικὴν λογοτεχνίαν. Τέλος εἰς τὸ αἶσθημα αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία καθολικεύει καὶ προσδίδει χροιάν τινα αἰωνιότητος εἰς πᾶν ὅ,τι ἐγγίξῃ, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μᾶλλον ἀτομικὰς συγκινήσεις».*

«*Γνώμη γὰρ τὸ Σολωμό [στὰ ἑκατόχρονα του]*» ⁽⁵⁾. Ζεσηκῶνει ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς κομμάτια ἀπὸ τὰ προλεγόμενα του στὴν

⁽¹⁾ Πρὸβλ. καὶ «*Ἐφημερίδα τῶν Κυριῶν*», ἔτος 1897, τεύχη τῆς 7 καὶ 14 τοῦ Δεκ. 1897, σελ. 3-4, ὅπου κ' ἐπαινετικά λόγια γὰρ τὴ σκετικὴ ὁμιλία τοῦ Παλαμᾶ.

⁽²⁾ Στὸ περιοδικὸ «*Ἐθνικὴ Ἀγωγή*», τόμ. Α' (1898) σελ. 51-53 (ξανατυπώθηκε σ' «*Τὰ πρῶτα κριτικά*», σελ. 16-17, καὶ στὸν τόμον «*Ἔρω στὸν Σολωμό*», Β', σελ. 110-120).

⁽³⁾ Ἀφ' τῆ σκετικῆ βιβλιογραφία ἀναφέρω ἐδῶ: Α. Καμπάνη, «*Ὁ Σολωμός ὡς ἐθνικὸς παιδαγωγός*», στὸ περιοδικὸ «*Φυλλίς*», τόμ. Γ' (1904) σελ. 103-108, 121-126, 146-149. Θεοδ. Σύδη, «*Ὁ Σολωμός ὡς παιδαγωγός τοῦ ἔθνους*» στὰ «*Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά*» τόμ. 1937-1938, τεύχη 51, 52, 53, 54, καὶ στὸ περιοδικὸ «*Ἰόνιος Ἀνθολογία*» τόμ. τοῦ 1938, τεύχος 124.

⁽⁴⁾ Στὴν ἐφημ. «*Τὸ Ἄστυ*» ἀρθ. 2656-2658 (= 9, 10, 11 τοῦ Ἀπρ. 1898).

⁽⁵⁾ Στὴν ἐφημ. «*Σκρίπ*», ἀρθ. 2420 (= 13 τοῦ Μάη 1902).

ἐγδοση τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ καὶ προσθέτει: «Καὶ γιὰ τὰ πανηγυρικά ἀνθοστέφανα ποῦ καταγίνεται νὰ τοῦ πλέξη ἡ Ζάκυνθος τριγύρω στὸ ἄγαλμά του; Θὰ μὲ ρωτήσετε ἴσως. Ἀποκρίνομαι: Τὸ πανηγύρι τοῦτο εἶναι χρέος τοῦ ὠραίου νησιοῦ πρὸς τὸ Ζάκυνθινὸ ποιητὴ καὶ πρὸς τὸν πατριώτη ποιητὴ. Δὲν ἐμεγάλωσεν ἀκόμη τόσο ἡ ἑλληνικὴ πατρίδα γιὰ νὰ πανηγυρίσῃ τὸν Ποιητὴ χωρὶς κανένα ἐπίθετο». — «Ἀπὸ τὰ βῆθη τοῦ Τάφου»⁽¹⁾. (Στοχασμοὶ πρὸς ἐξήγησιν ἐπὶ τῆ σκέψῃ τοῦ Ποιητῆ γράμμα τοῦ Σολωμοῦ, ἑταλμένο ἀφ' τῆ Ζάκυνθος στίς 1 τοῦ Γιούνη [π. χ.] πρὸς τὸν ἀξιοθαύμαστο Γεώργ. Τερτσέτη στ' Ἀνάκλη γράμμα σπουδαιότατο σχετικὰ μὲ ζητήματα γιὰ τὴ Γλῶσσα καὶ τὴν Τέχνη)⁽²⁾. «Ἡ κριτικὴ καὶ ὁ Σολωμός». (Θέματα γιὰ ξενύλιγμα)⁽³⁾. (Γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους, τὴν πλαστικὴ καὶ τὴ μουσικὴ, τὸ στίχο, τὴ γλῶσσα, τὴ ρητορικὴ, τὸ συμβολισμό, τὴ συγκριτικὴ φιλολογία· ἔπειτα γιὰ τὰ σατυρικά καὶ τὸ πρόβλημα τῶν κομματιῶν τοῦ Σολωμοῦ.) — «Ἀπὸ λόγια γιὰ ἓνα ἔργο»⁽⁴⁾ (τοῦ φαίνεται τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ πὸς εἶναι «ὁ Σολωμός ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς», τοῦλάχιστο στὰ ὑστερνά του ἔργα τὰ πιὸ ὄριμα, «σιγαλὸς καὶ καταφρονετικὸς καὶ ἀριστοκρατικὸς καὶ μεταφυσικὸς, πὸς εἶναι ὁ ποιητὴς Ὀλύμπιος καμωμένος ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ μας γλῶσσα καὶ τὰ τραγούδια μας μαζί μὲ λίγον Ἔγελο καὶ μὲ λίγον Κάντιο καὶ μὲ λίγο Σύλλεο». [Γνώμες τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ γιὰ τὸ Σολωμό]⁽⁵⁾. Στὴ «Βυρωνολατρεία» του⁽⁶⁾

ὁ Ποιητὴς, ὄχι βέβαια γιὰ πρώτη φορά, βροντοφωνεῖ: «Εἶναι οἱ στίχοι τοῦ Κάλβου καὶ τοῦ Σολωμοῦ τὰ πρῶτα μαρτύρια τοῦ λυρισμοῦ, ποῦ ξαναγεννιέται ὕστερ' ἀπὸ αἰῶνες»· καὶ τάζει στοὺς «διάστερους τῆς λύρας τοὺς ἀστερισμούς», ποῦ μεσουρανοῦν στὰ στερεώματα τῶν ἐθνῶν γύρω ἀπὸ τὴν ἀξιοσημείωτη χρονιά 1821, καὶ τοὺς δυὸ δικούς μας, τὸν Κάλβο καὶ τὸ Σολωμό⁽⁷⁾. «Ὁ Σολωμός στὸν Κῆπο» (λόγος⁽⁸⁾) εἰπωμένος στίς 30 τοῦ Μάη 1925 στ' ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Σολωμοῦ, ποῦ στήθηκε μέσα στὸν Ἐθνικὸ Κῆπο τῆς Ἀθῆνας· ἡ προτομὴ εἶναι καλλιτέχνημα τοῦ μακαρίτη Θωμᾶ Θωμόπουλου μὲ χορηγὸ τὸν Κώστα Ἐλευθερουδάκη).

Ὁ Ποιητὴς υἱοθέτησε στὴν ἀρχὴ μιὰ γνώμη, ποῦ πρῶτος εἶχε ρίξει ὁ Γ. Δροσίνης, νὰ συσταθῆ σύλλογος, ποῦ νᾶχη ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὶς σολωμικὲς μελέτες (τὴν περισυλλογὴ, κριτικὴ ἐγδοση, διάδοσις καὶ ξέτασμά ἀπὸ κάθε μεριὰ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ)⁽⁹⁾. Ἀργότερα ὁμοίως ὁ Ποιητὴς στοχάστηκε πὸς Σολωμικὸς σύλλογος μὲ τὸ παραπάνω πρόγραμμα θὰ ἦτανε σημάδι μιᾶς κοινωνικῆς προκοπῆς ποῦ ἀκόμη βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ μᾶς⁽¹⁰⁾.

Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ἔκαμε τὴν πρότασις οἱ δημοτικιστὲς ποιητὲς καὶ πεζογράφοι, ποῦ πολλοὶ τοὺς ἔλεγαν καὶ τοὺς λένε *μαλλιάρους*, νὰ πάρουν τὸ τιμητικὸ παρανόμι: *Νεοσολωμικοί*. Ὁ Γ. Τ[σοκόπουλος]⁽¹¹⁾ θέλησε νὰ ξηγήσῃ τὸν ὄρο: «Νεοσολωμικοὶ λοιπόν, ὄχι οἱ καταγινόμενοι νὰ ἐπιβάλλουν, ἀλλ' οἱ ἀρκοῦμενοι νὰ ἐξωτερικεύσουν ὅ,τι ἔχουν μέσα των, ἔστω καὶ μὲ ἀτελείας, ἔ-

(1) Στὸ «Νουμᾶ», ἀριθ. 17 (= 27 τοῦ Φλεβ. 1903), σελ. 4-5.

(2) Τὸ γράμμα εἶναι ἰταλικὰ δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορά στὰ «Παναθηναία», τόμ. Ε' (= Ὁκτ. 1902 - Μάρτης 1903) σελ. 245-247 μὲ μετάφραση ἐπὶ γλῶσσα μας καὶ μὲ πρόλογο τοῦ κ. Α. Σ. Μάτσοι.

(3) Στὸ περιοδικὸ «Κριτικὴ», τόμ. Α' (1903), σελ. 5-10, 36-42· ξανατυπώθηκε τ' ἀρθρο τοῦτο στὰ «Γράμματα» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, τόμ. Α', σελ. 30-54, καὶ μικρὸ ἀπόσπασμα στὰ «Παναθηναία», τόμ. Ε' (1902-1903), σελ. 253-254.

(4) Στὸ «Νουμᾶ», ἀριθ. 11 (= 6 τοῦ Φλεβ. 1903), σελ. 2.

(5) Στὸ «Πανηγυρικὸν τεῦχος ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ... Σολωμοῦ», σελ. 104-105.

(6) Ὁμιλία τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ἐπὶ τὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» ποῦ

γιόρτασε τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ θανάτου τοῦ Βύρωνος, Ἀπριλῆς τοῦ 1924.

(7) Κωστῆ Παλαμᾶ, Πέζοι δρόμοι, Β'. Τρεῖς Ἑλληνολάτρεις, Ἀθήνα 1929, σελ. 47, 54.

(8) Τυπώθηκε γιὰ πρώτη φορά ἐπὶ τὴν ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 31 τοῦ Μάη 1925 κ' ἔπειτα ἐπὶ τὸ βιβλίον «Γύρω στὸ Σολωμό» τοῦ Στοχαστῆ (πρβλ. παραπάνω, σελ. 936, ὑπόσημ. 1), τόμ. Β', σελ. 121-128.

(9) Πρβλ. ἐφημ. «Ἀκρόπολις» τῆς 30 τοῦ Μάη 1902. Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸ σημεῖωμα τοῦ Α. Π. Ταγκόπουλου ἐπὶ «Νουμᾶ» του, ἀριθ. 7 (= 23 τοῦ Γεν. 1903), σελ. 5.

(10) Κωστῆ Παλαμᾶ, Γράμματα, τόμ. Α', σελ. 51-53 (ἀρθρο γραμμένο ἐπὶ 1902).

(11) Στὴν ἐφημ. «Νέον Ἄστρ», ἀριθ. 802 (= 29 τοῦ Φλεβ. 1904), σελ. 1.

στω και μ' ἄλλείψεις ἀκόμη, ἔστω και μὲ σφάλματα».

Προλογίζοντας στὰ 1901 τὴν ἔγδοσιν τοῦ Σολωμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, ὁ Κωστής Παλαμᾶς λέγει, ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἶχε τ' ὄνειρο νὰ πλέξῃ «βιβλίον ὁλοκληρὸ γύρω στὴν ἰδέα τοῦ Ποιητῆ ἕξ ἀφορμῆς τοῦ ἔργου, πὺν μᾶς ἀφῆσε, καὶ πλατύτερα ἀκόμα ἕξ ἀφορμῆς τοῦ νοῦ πὺν συμβολίζει στὴν Πατρίδα μᾶς ὁ Σολωμός». Κι' εἶχε ὁ Κωστής Παλαμᾶς τὴ φιλοδοξία στὸ βιβλίον ἐκεῖνο νὰ συγκεντρώσῃ και νὰ ξεδιαλύνῃ κάθε πρόβλημα αἰσθητικὸ, ἱστορικὸ, γλωσσολογικὸ, μετρικὸ, ψυχολογικὸ, κοινωνικὸ, κάθε ζήτημα, «πὺν θὰ μπορούσε νὰ ξυπνήσῃ ἢ μελέτη τοῦ νεώτερου ποιητικοῦ μᾶς λόγου»⁽¹⁾. Τέτοιο βιβλίον, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ Σολωμό, ὅπως νέος τὸ εἶχε φιλοδοξήσει ὁ Κωστής Παλαμᾶς, δὲ μᾶς χάρισε ὁ μακαρίτης. Τὸ ἄρθρον του «Διονύσιος Σολωμός»⁽²⁾ στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ εἶναι ἡ τελευταία του μακρόσυρτη ἐργασία πὺν σκετίζεται πρὸς τὸν πατέρα τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας.

Ξαναγυρίζοντας στὰ Προλεγόμενα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ στὴν ἔγδοσιν τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, πρῶτα - πρῶτα μνημονεύουμε τὴν κριτικὴ τοῦ Δ. Χατζόπουλου-Μποέμ⁽³⁾, δεῖγμα ἀκρισίας και κακίας. Πρὸβλ. ἀφ' τὴν ἄλλη μεριά τις κριτικὲς τοῦ Γρ. Ξενόπουλου⁽⁴⁾, τοῦ Ν. Ἐπισκοπόπουλου⁽⁵⁾ και τοῦ G. Lambelitis⁽⁶⁾.

Μία Παλαμικὴ εὐχὴ γιὰ τὸ 1903.— Ἡ ἐφημερὶς «Ἀκρόπολις» δημοσίευσε στὸ πρωτοχρονιάτικο φύλλον τῆς τοῦ 1903⁽⁷⁾

(1) Κοίταξε τὴν ἔγδοσιν πὺν ἀναφέραμε παραπάνω, σελ. 8'.

(2) Τόμ. ΚΒ', σελ. 91-95. Ξανατυπώθηκε και σὲ ξεχωριστὸ τεῦχος, σκῆμα 16ο, σελ. 38 (στὶς σελ. 34-38, Σολωμικὴ βιβλιογραφία ἀπὸ τὸν Ε. Π. Φωτιάδῃ). Πρὸβλ. Γ. Κ. Κατοίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Α', Ἐκδόσεις, σελ. 11, ἀρθ. 65).

(3) Στὸ περιοδικὸ «Διονύσιος», τόμ. Α' (1901) σελ. 325-327.

(4) Στὰ «Παναθήναια», τόμ. Γ', τεῦχος τῆς 31 τοῦ Ὀχτ., σελ. 66-68.

(5) Στὴν ἐφημ. «Τὸ Ἄστυ», τῆς 20 τοῦ Σεπτ. 1901.

(6) «Lettres Néo-Grecques», στὸ παρισινὸ περιοδικὸ «Mercure de France», τεῦχος τοῦ Σεπτ. 1902, σελ. 86.

(7) Ἀρθ. 7483.

τὰς ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει εὐχὰς τῶν ἐπιλέκτων [Ἑλλήνων] και σύγκαιρα τις ἀπαντήσεις τους στὸ ρῶτημα: «Ποιὰ εἶναι ἡ μᾶλλον κατεπείγουσα ἀνάγκη διὰ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, τῆς ὁποίας τὴν ἐκπλήρωσιν θέλει πᾶς Ἕλληνας νὰ εὐχηθῆ κατὰ τὸ νέον ἔτος». Ὁ Ποιητὴς ἀπάντησε σὲ τοῦτο τὸ ρῶτημα, ὅτι τὸ στρατιωτικὸ δυνάμωμα τοῦ τόπου μᾶς θὰ ἦταν «ἡ μᾶλλον κατεπείγουσα ἀνάγκη». Καὶ πρόσθεσε πὺς γιὰ τὸ δυνάμωμα τοῦτο «πρῶτα θὰ μᾶς χρειάζεται ἀνθρώπων ἀπόχρημα. Καὶ τοὺς ἀνθρώπους θὰ μᾶς ἔδινε ἡ Παιδεία. Ἡ Παιδεία στηλωμένη, ἀμέσως ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ σκολειοῦ μαθήματα, ὄχι στὴν ἀστόχαστη καταφροσύνη, ἀλλὰ στὸ σοφὸ δούλεμα τῆς ἐθνικῆς γλώσσας. Τῆς γλώσσας τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ και τοῦ Σολωμοῦ, τῆς μᾶς και τῆς μόνῆς πὺν θὰ μᾶς φέρῃ πὺν σιμὰ και τὴν ἀθάνατην ἀρχαιότητα κρατώντας μᾶς νέους πάντα. Γιὰ τὴ σωστὴ γλῶσσα θὰ πῆ σωστός νοῦς. Τὴν παραπεταμένη Σταχτοπούτα δέομαι και τὸ Κράτος νὰ γνωρίσῃ πὺς εἶναι ἡ Βασιλοπούλα και νὰ τὴν ὑψώσῃ στὸ θρόνον πὺν τῆς ταιριάξῃ. Δέομαι κάποιο ἄλλο ἀλφαβητάρι ν' ἀνοιχτῆ ἔμπρὸς στὰ μάτια τοῦ σημερινοῦ παιδιοῦ, τοῦ ἀθριανοῦ πολίτη.

Δάσκαλος νὰ γίνῃ ὁ Ποιητὴς.

Κωστῆς Παλαμᾶς.

Μὰ ἡ πρωτοχρονιάτικὴ εὐχὴ τοῦ Ποιητῆ τάρραξε τὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο⁽¹⁾ γιὰ τὴ γλωσσικὴ τῆς μορφῆς και τὴν ἔννοια. Κι' ὁ θαυμαστὴς τῆς Ἑλληνικῆς παράδοσης κι' ὁ ὠραιολάτρης Περικλῆς ἔγραψε στὸ «Νουμᾶ»⁽²⁾ νέον κήρυγμά του κατὰ τῆς ξενομανίας νὰ πὺς ἀρχίζει τὸ κήρυγμά του τοῦτο: «Ὁ ποιητὴς τοῦ Τάρου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους κατῶρθωσε νὰ συνδυάσῃ εἰς μίαν εὐχὴν ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» μίαν ἰδέαν νικημένην, νεκράν, ἰδέαν μουχλιασμένην τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἰδέαν ἀντεθνικώτατην, εὐχόμενος και δεόμενος εἰς τὸ Πανελλήνιον νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Ψυχαρικὴ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὀρθῶς ἀποκαλεῖ «Σταχτοπούταν», και μίαν ἰδέαν βαθυτάτην και ἔθνικωτάτην, μίαν ἰδέαν ὠραίαν διὰ κάθε παρελθόν και διὰ κάθε μέλλον, ἰδέαν ἀληθῶς ἀνταξίαν

(1) Δὲς παρακάτω, σελ. 100β.

(2) Ἀρθ. 9 (= 30 τοῦ Γεν. 1903) σελ. 12.

μεγαλοψύχου και μεγαλοκάρδου Έλληνας ποιητού. Μεταφράζω εις την γλώσσαν μου την κουτσουρεμένην ειρήνην: Δέομαι... Ένα άλλον άλφαβητάριον να άνοιχθῆ πρό τῶν ματιῶν τοῦ σημερινοῦ παιδιοῦ τοῦ αυριανοῦ πολίτου...» (3).

Τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου» ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου λόγου, τοῦ «Έρχομοῦ», πρωτοδημοσιεύθηκε στίς 29 τοῦ Γιούνη 1903 στὸ «Νουμᾶ» (2), μικρὸ δείγμα τοῦ μεγάλου ἔργου. Ὁ Ποιητὴς μπρὸς στοὺς στίχους τοῦ ἔταξε μικρὸ σημεῖωμα, πὸν τό γραψε, καθὼς ξέρουμε, στὸν Πόρο, ὅπου κείνο τὸ χρόνον εἶχε περάσει μερικὲς βδομάδες τοῦ καλοκαιριοῦ μετὰ τὴν οἰκογένειά του. Στὸ σημεῖωμα τοῦτο μᾶς λέει ὁ Ποιητὴς, ὅτι ἀπὸ τὰ 1899 ἀνάμεσα σὲ ἄλλα δούλευε νὰ γράψῃ κ' ἓνα μεγάλο ἐπικολυρικό ποίημα, πὸν καθὼς τότε—στὰ 1903—σχεδιαζόταν, ἐμελλε νὰ γίνῃ ὄχι λιγώτερον ἀπὸ πέντε χιλιάδες στίχους. «Τὸ ποίημα τοῦτο, — προσθέτει ὁ Ποιητὴς, — γεννημένο ἀπὸ λογιῆς - λογιῆς στοιχεῖα, ἱστορικά καὶ μυθικά καὶ φιλοσοφικά, δείχνει μιὰ ψυχὴ-ιδέα μέσα σ' ἓνα ἐπικολυρικό κορμί, καὶ σὲ τρόπο πὸν ξεχωρίζει μέσα σὲ ὅσα ἔγραψα ὡς τώρα, καὶ προσθέτει στὸ ἔργο μου κάτι καινούριον (δὲν ξέρω πόσο ἐπιτυχημένο καὶ πόσο ἀληθινὰ καινούριον). Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο [πὸν πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ «Νουμᾶ»] μπορεῖ κανεὶς νὰ πάρῃ κάποιαν ἰδέαν—ὄχι ὅμως ἀκέραιαν— τοῦ ἀέρα πὸν πνέει καὶ σ' ὄλοκληρον τὸ ποίημα.»

Ὁ Παλαμᾶς κ' οἱ Κατσιμπαλαῖοι.— Πολλοὶ πιστεύουν πὸς ὁ Ψυχάρης στάθηκε ὁ ἔμμεσος μεταφρυντευτὴς τῆς Παλαμικῆς Μούσας στὴ Γαλλία. Ἀλλὰ μ' ἄδολη καρδιὰ καὶ θεῖον ζῆλον δούλεψαν γιὰ τὴ γνωστοποίηση τοῦ παλαμικοῦ ἔργου στὴ Γαλλία καὶ πέρ' ἀπὸ δαύτη ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλαῆς (3) καὶ τὰ παιδιὰ του. Κρατοῦσε κ' ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλαῆς (4) ἀπὸ μιὰ ἀρκαδι-

κὴ γενιά, πὸν σκημάτισε δικὴ τῆς χωριοῦ, *Κατσιμπαλαῆ*, κοντὰ στὴν Καρύταινα τῆς Γορτυνίας, πὸν σωστὰ πολλοὶ τὴ νοματίζουνε καὶ *Τολέδο* τῆς Ἑλλάδας. Ἀργότερα μερικοὶ ἀφ' τὸ Κατσιμπαλαῆ τῆς Γορτυνίας κατέβηκαν στὴ Μεσσήνια (1) καὶ χτίσανε κεῖ ὁμώνυμον χωριό, πὸν μετὰ τὸν καιρὸ πολὺ πρόκοψε. Προβατάρηδες ἦταν στὴν ἀρχὴ οἱ Κατσιμπαλαῖοι. Ἀκόμη καὶ σήμερον ἀντηγεῖ στ' Ἀρκαδικὰ βουνὰ καὶ στοὺς κάμπους τῆς Μεσσηνίας σὲ διάφορες παραλλαγὰς τὸ τραγοῦδι:

Κάπου βελάζουν πρόβατα, κάπου χτυπᾶν κου-
[δούνια.
Μὴν εἶναι Βαλτετσιώτικα, μὴν εἶν' τοῦ Καλα-
[μίδα;
Δὲν εἶναι Βαλτετσιώτικα, δὲν εἶν' τοῦ Καλαμίδα,
μόν' εἶν' Κατσιμπαλαῖικα, κ' ἔρχονται ἀπὸ τὸν
[Πόρο.
Ἐβγα, Μάρω, καὶ μέτρα τα, νὰ μάσης δεκανάρια (2).

Ὁ Πᾶν, ὁ Ἀρκαδικὸς Θεὸς τῶν ποιμένων καὶ τῶν ποιμνίων, ἀλλὰ καὶ τῆς μουσικῆς (5), εὐλόγησε τοὺς Κατσιμπαλαῖους, πὸν καὶ τρανοὶ προβατάρηδες στάθηκαν, μὰ καὶ φίλοι τοῦ Τραγοῦδιοῦ καὶ τῆς Μελωδίας. Τὸ μαρτυροῦν πολλοὶ κλάδοι τῆς ἀρκαδικῆς αὐτῆς γενιᾶς.

Ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλαῆς σπούδασε στὸ Παρίσι Νομικά, μὰ δὲν τὰ καλλιέργησε ποτὲ σὰν ἄφησε τὰ Πανεπιστημιακὰ θρανία. Ἄλλες ἦταν οἱ ἀγάπες τοῦ αἰσθαντικοῦ αὐτοῦ καλοζωῖστη· ἡ λογοτεχνία καὶ ξεχωριστὰ ἡ ποίηση καὶ τὸ θέατρο, τὸ κλασσικό, τὸν κρατοῦσαν πάντα καὶ τὸν εἶχαν κάμει σκλάβον τοῦ ἐπιζωῆς. Χρόνια πολλὰ ζώντας ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, προτιμῶντας πάντοτε τὸ Παρίσι, — ἔπειτα φυσικὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήναν, — εἶχε σχετισθῆ μετὰ Γαλ-

(1) Στὸ περίορον τοῦ ἄλλοτε δήμου Ἐράνης, μιὰ ὄρα μακριὰ ἀπὸ τὰ Φιλιατρά.

(2) Γιὰ τὰ δεκανάρια, τούρκικη μονέδα, δὲς *Νίκου Α. Βέη*, Δημῶδη ἔσματα Φιγαλίας. Ἀθήνα 1903, σελ. 261.

(3) Πρὸβλ. παραπάνω, σελ. 54α. Γιὰ τὸν Πᾶνα γενικὰ λαμπρὴ μελέτη μένει πάντοτε κεινὴ τοῦ *W. H. Roscher*, «Über den gegenwärtigen Stand der Forschung auf dem Gebiete der griechischen Mythologie und die Bedeutung des Pan», στὸ «Archiv für Religionswissenschaft», τόμ. Α' (1898), σελ. 43-90, ὅπου καὶ παλιότερη βιβλιογραφία.

(1) Διάβασε καὶ «Νουμᾶ», ἀρθ. 19 (= 6 τοῦ Μάρτη 1903), σελ. 1-2, τὸ «Χαιρετισμὸς» τοῦ *Περικλῆ Γιαννόπουλου*, πὸν διαλαλεῖ τὴν ὑπόληψή του καὶ τὸ σεβασμὸν του «πρὸς τὸν ἀληθῆ Ἰδεολόγον, τὸν ποιητὴ Παλαμᾶ».

(2) Ἀρθ. 50, πρὸβλ. καὶ ἀρθ. 49 (= 22 τοῦ Γιούνη 1903) σελ. 4.

(3) Τὸν ἀναφέραμε καὶ παραπάνω, σελ. 61α.

(4) Ὅπως κ' ἡ ταπεινότητά μου ἀπὸ μάννα καὶ κύρη.

λικούς κι' άλλους Εὐρωπαϊκούς λογοτεχνικούς κύκλους, και κρατοῦσε μαζί τους ἐπικοινωνία σταθερή. Ἔτσι εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθῆ τὰ μεγάλα καλλιτεχνικά κι' ἄλλα ρεύματα τῆς Εὐρώπης ἀπὸ ψηλὲς καλοσκοπιὲς βλέποντας κι' ἀπὸ καθάρειες πηγὲς παίρνοντας. Σύχναζε στὸ σπίτι τῆς κοντέσσης Ἄννας Mathieu de Noailles, τῆς «ποιήτριας, πὺν μέσα σὲ νέα κολυμπήθρα ξαναβαφτίζοντας καθιέρωσε πάλι μὲ καινούρια ἐφόδια τὸν πατροπαράδοτο ρομαντισμὸ τῶν Οὐγκῶ και τῶν Λαμαρτίνων»⁽¹⁾. Ἐπειτα εἶχε συνδεθῆ ὁ εὐγενικὸς και σεμνὸς Κωστάκης Κατσιμπαλῆς και μ' ἄλλες μεγάλες μορφὲς τῆς Γαλλίας ἀπὸ δαῦτες ἀναφέρω κι' ἐδῶ τὸν Ὀμηρίδη τῆς Προβηγκίας κι' ὀλόψυχο φιλέλληνα Φρειδερίκο Mistral και τὸν Γιακώβο Ἀνατόλιο Thibaut, πὺν τὸν ξέρουμε περισσότερο μὲ τὸ ψευδώνυμό του Anatole France. Μὲ τὸ δικό μας Ζὰν Μορεὰς ἦταν ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλῆς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα παιδικὸς φίλος⁽²⁾, στὸ Παρίσι ἡ φιλία τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἐγινε πὺν γκαρδιακή. Καὶ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ ἀπὸ τὴν ἐφηβική του ἡλικία εἶχε γνωρίσει, γρήγορα ἐγινε λάτρης τοῦ τραγουδιοῦ του κι' ἀξιώθηκε νὰ τὸ κάμῃ γνωστὸ κ' ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ κόσμο. Ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλῆς στάθηκε ὁ εὐτυχισμένος μεσίτης τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ μὲ τὴν κοντέσσα de Noailles καθὼς και μὲ τὸν Mistral⁽³⁾, και τὸν Ἀνατόλ France. Κ' ἡ ἀλληλογραφία τούτη ἦτανε πολὺ καρποφόρα και γιὰ τὰ δύο μέρη.

Ἐπειτα ἀπὸ τὶς σπουδὲς του στὸ Παρίσι, ξαναγυρίζοντας στὴν Ἀθήνα, ὁ πολυμορφωμένος και καλοκάγαθος και γερὸς πατριώτης Κωστάκης Κατσιμπαλῆς δείχτηκε πραγματικὸς πρωτεργάτης προόδου κοινωνικῆς. «Μέσα σ' αὐτὴν τὴν Ἀθήνα—γράφει ὁ Σπύρος Μελάς⁽⁴⁾—τὴν προπολεμική

και πρὸ πάντων τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 ὁ Κωνσταντῖνος Κατσιμπαλῆς ἦτανε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἓνας τύπος: ἦτανε μιὰ φυσιογνωμία. Στὸ στενὸ, στὸ σχεδὸν ἐπαρχιακὸ ἐκεῖνο περιβάλλον ὁ [Κωστάκης] Κατσιμπαλῆς ἀντιπροσώπευε τὶς ἀξιώσεις τοῦ ἀνωτέρου αἰσθητισμοῦ και τὴ νοσταλγία γιὰ ὀρίζοντες πλατύτερους ἀπὸ αὐτοὺς πὺν παρουσιάζει ἡ ἠθογραφία και ὁ ρεαλισμὸς... ἦτανε τόσο τὸ κῦρος του, στοὺς τότε λογοτεχνικοὺς κύκλους, — αὐτὸς και ὁ ἀχώριστος φίλος του [Ἰωάννης] Ζυγομαλᾶς ἀποτελοῦσαν, γιὰ πολλοὺς, τὸν Ἄρειο Πάγο τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως, — ὥστε ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, τὸ πὺν ἀτίθασσο και τὸ πὺν ἀκατάδεκτο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, σ' αὐτοὺς διάβαζε τὰ χειρόγραφα του πρὶν τὰ παραδώσῃ στὸ τυπογραφεῖο: Εἶχε γίνῃ τὸ τρίτον μέλος τῆς ἐρημητικᾶ κλεισμένης ἀκαδημίας τους και σ' αὐτοὺς—μονάχα σ' αὐτοὺς—εἶχε ἀναγγεῖλει τὴν τραγική ἀπόφαση τῆς αὐτοκτονίας του⁽⁵⁾. Τὸ «Νέον Πνεῦμα» και ἡ «Ἐκκλησις πρὸς τὸ Πανελλήνιον Κοινὸν»⁽⁶⁾ εἶχαν βγῆ ἀπὸ τὶς κουβέντες τῆς τριάδας αὐτῆς».

Ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλῆς μετάφρασε σὲ στρωτὴ δημοτικὴ μιὰ συλλογὴ ἐπιγραμματῶν τοῦ Περσιάνου μαθηματικοῦ, ἀστρονόμου και ποιητῆ Γιγιατχονδδίν Ἀβουλφάθ Ὁμάρ βιν Ἰβραήμ αλ Χαγιάμ (1017-1123), πὺν μερικοὶ τὸν κράζουν *Βολταῖρο* τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ μετάφραση τούτη, γινομένη σύμφωνα μὲ γαλλικὴ και ἀγγλικὴ μετάφραση, λογιάζεται *ἀριστοτεχνική*⁽⁷⁾. Κι' ἄλλα δείγματα δημιουργικῆς ἐργασίας ἔχει νὰ δείξῃ ὁ Κωστάκης Κατσιμπαλῆς, πὺν στὰ 1906-1907 ἔκαμε και πρόεδρος τῆς πατριωτικῆς «Ἑλληνικῆς Ἐνώσεως». Τότε, στὰ 1896, μὲ παράκληση τοῦ Κωστάκη Κατσιμπαλῆ και ὅλης τῆς «Ἑλληνικῆς

(1) *Κωστῆ Παλαμᾶ*, Ξανατονισμένη Μουσική, μὲ προλογικὰ σημειώματα, Ἀθήνα 1930, σελ. 21-22. Πρὸβλ. παρακάτω, σελ. 103α.

(2) Πρὸβλ. και παραπάνω, σελ. 61α, ὑποσημ. 4.

(3) Πρὸβλ. και παρακάτω, σελ. 101, ὅπου τὸ γράμμα τῆς Ἐταιρείας «Ἑλληνικὴ Ἐνωσις», και σελ. 102α, ὅπου τὸ κομμάτι ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ πρὸς τὴν Καλυψὼ Κατσιμπαλῆ.

(4) Ἐφημ. «Ἀθηναϊκὰ Νέα» τῆς 20 τοῦ Μάρτη 1937. Πρὸβλ. και ἐφημερίδα «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας.

(5) Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, μόλις σαρανταχρονίτης, αὐτοχτόνησε στὰ 1910 μπαίνοντας καβάλλα μ' ἓνα ἄλογο στὴ θάλασσα τῆς Σαλαμίνας και σύγκαιρα πυροβολώντας στὰ μελίγια του. Στὰ 1938 «Τὰ Νέα Γράμματα» και «Τὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα» ἀφιέρωσαν ὀλόκληρα τεύχη στὸ μακαριτὴ φίλο μου Περικλῆ Γιαννόπουλο.

(6) Τοῦ μακαριτῆ τοῦ Περικλῆ τὸ «Νέον Πνεῦμα» τυπώθηκε στὰ 1906, ἡ «Ἐκκλησις πρὸς τὸ Πανελλήνιον Κοινὸν» στὰ 1907.

(7) Πρὸβλ. *Σπυρ. Μελάς*, στ' «Ἀθηναϊκὰ Νέα», ὅπου παραπάνω, σελ. 4.

Ἐνώσεως» ὁ Κωστής Παλαμᾶς ταίριαξε στὴ γλῶσσα μας τοῦ Mistral τὸν «Ἑλληνικὸ Ὑμνο» (1) μὲ τὸ συγκινητικὸ γιὰ μᾶς γυρσίμα κάθε στροφῆς:

Κι' ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μία φορά κανεὶς πεθαίνει.

Ἡ «Ἑλληνικὴ Ἐνωσις» ἔστειλε εὐχαριστήριο γράμμα στὸν ποιητὴ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ὑμνου». Τὸ γράμμ' αὐτὸ πρωτοτυπώθηκε γαλλικὰ στὴν Προβηγκιανὴ ἐφημερίδα «L'Aïoli» τῆς Ανιγνον (2) ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐφημερίδα τὸ ἔσσηκῶνουμε καὶ μαζὶ μὲ μιὰ μετάφραση στὴ γλῶσσα μας τὸ τυπῶνουμε παρακάτω γιὰ Ἑλλήνες καὶ Φιλέλληνες:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ
UNION HELLENE
ATHÈNES

A Monsieur
Frédéric Mistral.

Maître,

Quelles que soient les voix qui s'élèvent en faveur de ceux qui souffrent, elles émeuvent et conquièrent leur reconnaissance. Mais quand c'est la lyre du poète qui prend la défense des opprimés par ses harmonies inspirées, nos cœurs s'emplissent de sentiments ineffables dont seule la profonde reconnaissance peut vous être exprimée.

Si les dures épreuves qui ont renversé notre grandeur passée nous ont fait perdre la force d'expression pour rendre la beauté dans sa perfection immuable, nous conservons quand même le culte du Beau. Aussi, l'Hymne Hellène, « l'Inne Gregau », très heureusement traduit par notre meilleur poète, M. Palamas, et publié par tous les journaux, a soulevé le plus grand enthousiasme chez nous. Tout le monde est unanime à le reconnaître comme le plus pur chef-d'œuvre que la Muse philhel-

(1) Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημ. «Ἐστία» τῆς 9 τοῦ Μάρτη 1897, προχειρότερα βρίσκεται στὴ συλλογὴ «Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά», ἐγδ. β', σελ. 37-39.

(2) Γιὰ ἐν' ἄλλο τύπωμα τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς κοιτάξε παρακάτω, σελ. 102α, ὅπου τὸ κομμάτι ἀπὸ γράμμα τοῦ Κωστή Παλαμᾶ πρὸς τὴν Καλυψὶ Κ. Κατσιμπαλή.

lène ait pu inspirer depuis lord Byron et Schelley.

C'est pourquoi, Maître, nous vous exprimons toute notre reconnaissance d'avoir essayé, et si merveilleusement réussi, à nous faire oublier par moments nos malheurs.

Car toutes les fois, et c'est souvent que nos yeux tombent sur vos strophes divinement inspirées, nos âmes s'élèvent très haut dans les régions de l'idéal, bien au-dessus des misères humaines; nous ne pensons alors qu'à bénir et admirer le grand magicien, le beau poète du « Poème du Rhône ».

Athènes, le 25 mars 1897.

Le président
C. KATSIMBALIS

Le secrétaire
J. A. ZYNNOLA (1)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ
ΑΘΗΝΑΙ
Πρὸς τὸν κύριο
Φρειδερίκο Μιστράλ

Δάσκαλε,

Ὅποιες κι' ἂν εἶναι οἱ φωνὲς ποὺ ὑψώνονται γι' αὐτοὺς ποὺ ὑποφέρουν, συγκινοῦν καὶ κερδίζουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους. Ὅταν ὁμως ἡ λύρα τοῦ ποιητῆ ἀναλαμβάνῃ τὴν ὑπεράσπιση τῶν καταπιεσμένων μὲ τὶς ἐμπνευσμένες τῆς ἀρμονίες, οἱ καρδιές μας γεμίζουν ἀνομολόγητα αἰσθήματα καὶ μόνο τὴν βαθιὰ μας εὐγνωμοσύνη μπορούμε νὰ σᾶς ἐκφράσουμε.

Ἄν οἱ σκληρὲς δοκιμασίες ποὺ ἀφάνισαν τὸ παλιό μας μεγαλεῖο μᾶς ἔκαμαν νὰ χάσωμε τὴ δύναμη τοῦ λόγου γιὰ ν' ἀποδώσωμε τὸ κάλλος στὴν ἀτάραχὴ του τελειότητα, ὁμως διατηροῦμε τὴ λατρεία τοῦ Ὁραίου. Κι' ἔτσι, ὁ Ἑλληνικὸς Ὑμνος, ὁ *Inne Gregau*, μεταφρασμένος μὲ πολλὴν ἐπιτυχία ἀπὸ τὸν καλύτερό μας ποιητὴ, τὸν κ. Παλαμᾶ, καὶ δημοσιευμένος ἀπὸ ὅλες τὶς ἐφημερίδες, ἀναψε ἐδῶ τὸν πιὸ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Ὁλος ὁ κόσμος ὁμόφωνα τὸν ἀναγνωρίζει ὡς τὸ πιὸ ἀγνὸ ἀριστουργήμα ποὺ μπόρεσε νὰ ἐμπνεύσῃ ἡ φιλελληνικὴ Μοῦσα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βύρωνα καὶ τοῦ Σέλλεϋ.

Γι' αὐτὸ, Δάσκαλε, σᾶς ἐκφράζουμε ὅλη

(1) Δὲ διαβάστηκε καλὰ γρ.: ZYGOMAJA.

μας την εὐγνωμοσύνη, γιατί δοκιμάσατε και πετύχατε τόσο θαυμάσια νὰ μᾶς κάμετε νὰ ξεχνοῦμε γιὰ λίγο τὶς δυστυχίες μας.

Γιατὶ κάθε φορά — και τὰ μάτια μας συχνὰ πέφτουν στὶς θεϊκὰ ἐμπνευσμένες στροφές σας — οἱ ψυχές μας ὑψώνονται πολὺ ψηλὰ στὴ χώρα τοῦ Ἰδανικοῦ, πολὺ πάνω ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἀθλιότητες, τότε δὲν σκεπτόμαστε παρα νὰ εὐλογοῦμε και νὰ θαυμάζουμε τὸ μεγάλο μάγο, τὸν ὠραῖο ποιητὴ τοῦ «Ποιήματος τοῦ Ροδανοῦ».

Ἀθήνα, 25 Μαρτίου 1897.

Ὁ πρόεδρος

Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ

Ὁ γραμματεὺς

ZYGNOLA (= I. A. ZYΓΟΜΑΛΑΣ) (1)

Ἀνέγδοτο γράμμα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, σταλμένο στὶς 17 τοῦ Μάρτη 1919 στὴν Καλυψὼ Κατσιμπαλῆ (2), περιέχει μιὰ περικοπὴ σκετικὴ πρὸς τὸ Mistral και τὸ παραπάνω γράμμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας. Δοσμένη στὴν ταπεινότητά μου ἀπὸ τὸν ἀγαπητό μου Γεώργιο Κ. Κατσιμπαλῆ κι' αὐτὴ ἢ περικοπὴ τυπώνεται ἀμέσως παρακάτω:

«Πέστε στὸν κύριο Κατσιμπαλῆ (3) πὸς τὸ γράμμα του πρὸς τὸ Mistral, μετὸ ὁποῖο ὡς πρόεδρος τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐνώσεως» σύσταينه τὴ μετάφραση πὸν ἔκανα τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ὑμνου» στὸν ποιητὴ, τὸ γράμμα πὸν ἔκανε νὰ μοῦ στείλῃ ὁ Μιστραλ ὅλα του τὰ ποιήματα και νὰ πιάσουμε ἀλληλογραφία, βρίσκεται τυπωμένο στὸν τελευταῖο τόμο τῆς ἐλζεβιριανῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Μιστραλ, ἀπὸ τὸ Lemerre. Στὶς «Olivades», pour l'éternité κι' αὖς τὸ εἶχε ξεχάσει.»

Μεγάλῃ χαρᾷ γιὰ τὸν Κ. Κατσιμπαλῆ ἦτανε, ὅτι ἡ φιλικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ Κωστῆ Παλαμᾶ και τοῦ ἰδρυτῆ τοῦ «Félibrige» κράτησε χρόνια πολλά. Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς μετάφρασε στὴ γλῶσσα μας και στίχους τῆς «Μιρέιο» (4). Χαρὰ και περηφάνια γι' ὅλους μας στάθηκε, ὅτι ὁ καθηγητῆς L. Roussel στὴ σάλα τῆς École

Française τῆς Ἀθήνας μίλησε γιὰ τὰ παράλληλα τοῦ Mistral και τοῦ Παλαμᾶ, και τὸ ἴδιο θέμα ἀναλυτικώτερα ξετύλιξε σὲ τρεῖς ὁμιλίες του στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Montpellier κατὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴ χρονιά 1928 - 1929 (5).

Ὁ σύνδεσμος Παλαμᾶ και Ἀνατὸλ France, πὸν πρωτομεσίτησε ὁ Κ. Κατσιμπαλῆς, στάθηκε πάντοτε γκαρδιακός. Στὰ 1899, τὸ καλοκαίρι, μαθαίνουν κ' οἱ Ἀθηναῖοι (6) πὸς στὸ σαλόνι τοῦ Ἀνατὸλ France ὁ Ν. Ἐπισκοπόπουλος διάβασε τραγούδι τοῦ Παλαμᾶ. Κι' ὅταν ὕστερ' ἀφ' τῆς θανῆς (7) τοῦ Ποιητῆ τῶν «Κορινθιακῶν γάμων» και τῆς «Ἀνθισμένης ζωῆς» ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας τὸν ἔταξε στὸς ἐπιτίμους διδάκτορες τῆς, ὁ Κ. Παλαμᾶς ἐπλεξε στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πανεπιστημίου μας πανάξιό λογοτεχνικὸ ἐγκώμιο τοῦ Ἀνατὸλ France (8), τοῦ ποιητῆ και φιλοσόφου.

Κι' ἢ γνωριμία, πὸν πάλι ὁ Κ. Κατσιμπαλῆς μεσίτησε, και πὸν γιὰ δαύτη μετὸ δίκιο του καμάρωνε, ἢ γνωριμία τοῦ Παλαμᾶ και τῆς κοντέσσης de Noailles, γρηγορὰ ὠρίμασε κ' ἔγινε «ἔρωτας τῶν πνευμάτων» (9). Ὁ Ποιητῆς ἔλεγε κ' ἔγραψε (10) γιὰ τὴν κοντέσση Noailles: «Κάθε φορά πὸν λούζομαι στὴν Κασταλία τῆς ξαναζῶ». Καὶ ξαναζοῦσε περισσότερο φέροντας στίχους τῆς ὁ Ποιητῆς στὸ στίχο του, ὅπως ἢ παρακάτω στροφή τῆς κοντέσσης γιὰ τὸ Mistral:

Τὴν Ἱστορία και τὴν Ἑλλάδα
μετὸς ναοὺς τοὺς ροδοκόκκινους
ἀποζητούσαμε... ὦ χαρά!
Νὰ τὸ καρᾶβι, ἢ Νίκη! Ὁ Ἕλληνας
ἐδῶ μακάριος πλάϊ μας, νά! (11)

Ἡ τελευταία πίσσημῃ ἐμφάνιση τοῦ Ποιητῆ ἦταν στὶς 11 τοῦ Μάη 1933 στὴν Ἀ.

(1) Στὸ ἴδιο μέρος, σελ. 22.

(2) Πρὸβλ. «Τὸ Ἄστυ» τῆς 22 τοῦ Γιοῦλη 1899.

(3) Πέθανε ὁ Ἀνατὸλ France στὶς 12 τοῦ Ὀχτ. 1924.

(4) «Ὁ Ἀνατὸλ Φράνς και ἢ κλασικὴ παράδοση», βρίσκεται πρὸςχειρα στοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, Πεζοὶ Δρόμοι, τόμ. Β'.

(5) Πρὸβλ. Κ. Παλαμᾶ, Ἰαμβοὶ και Ἀνάπαιστοι, ἔγδ. Α', σελ. 7 (παραπάνω σελ. 48β).

(6) Ξανατονισμένη Μουσικὴ, σελ. 21 κ. ἔ.

(7) Στὸ ἴδιο μέρος, σελ. 150-151, πρὸβλ. και σελ. 20 κ. ἔ., 147-149.

(1) Πρὸβλ. παραπάνω, σελ. 101α, ὑπόσημ. 1.

(2) Γι' αὐτὴ τὴν ἀξέχαστη κόρη κοίταξε παρακάτω, σελ. 103α.

(3) Τὸν Κωστάκη Κατσιμπαλῆ, τὸν πατέρα τῆς Καλυψῶς και τοῦ Γεώργου.

(4) Ξανατονισμένη Μουσικὴ, σελ. 85-86.